

1 december 2016

Nederlandse industrie blijft krachtige groeimotor

Het jaar 2016 loopt op zijn einde en 2017 staat voor de deur. Hoog tijd om weer de balans op te maken over het afgelopen jaar en ons af te vragen wat 2017 en 2018 voor de industriële ondernemer gaan brengen. Zet het herstel verder door of krijgen we te maken met tegenwind? De economische trends in Nederland duiden tot dusver op groei, dus daar zal het niet zozeer aan liggen. Dat geeft vertrouwen aan ondernemers. Maar kunnen we op onze lauweren rusten? In deze analyse treft u een industrieel doorkijkje voor de komende twee jaar in economisch perspectief. Hoe staat de industrie er voor en wat gaan de jaren 2017 en 2018 ons brengen?

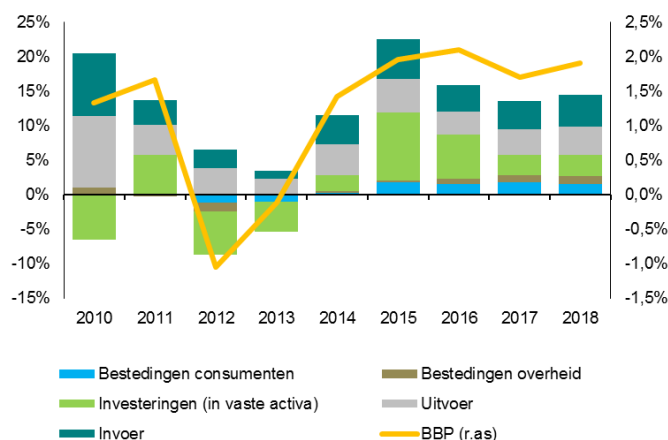
Tabel 1: Prognoses economie, industrie en branches

(% op jaarbasis)	2015	2016r	2017v	2018v
BBP	2,0	2,1	1,7	1,9
Particuliere consumptie	1,8	1,5	1,8	1,5
Overheidsconsumptie	0,2	0,8	1,1	1,0
Investeringen	9,9	6,4	3,0	3,0
Uitvoer	5,0	3,3	3,6	4,2
Invoer	5,8	3,8	4,2	4,5
Contractlonen (part. sector)	1,3	1,7	1,8	2,0
<i>Niveau</i>				
Werkloosheid (% beroepsbev.)	6,9	6,0	5,3	5,0
<i>(volume, % op jaarbasis)</i>				
Industrie (excl. food)	2,3	2,2	2,0	2,3
- Chemie	-2,6	3,2	3,1	3,2
- Rubber- & kunststof	2,7	2,7	2,9	3,1
- Basismetaal	0,5	-0,2	2,2	2,0
- Metaalproducten	1,7	2,3	1,9	2,1
- Elektrotechnisch	4,6	5,3	3,5	3,7
- Elektrische apparaten	3,9	6,9	3,0	3,5
- Machines	-0,3	-1,1	2,6	2,7
- Transportmiddelen	10,3	12,5	4,3	4,6
- Meubels	12,4	1,5	0,8	1,1
<i>(in USD)</i>				
Olie (Brent/bbl, gem.)	37	50	60	60
Koper (per ton, gem.)	4.706	5.760	5.975	6.400
Aluminium (per ton, gem.)	1.500	1.750	1.825	1.800
Staal (HRC/t, mondiaal, gem.)	306	485	600	615
EUR/USD (jaareinde)	1,09	1,07	0,95	1,10

Bronnen: CBS, Thomson Reuters Datastream, ABN AMRO Economisch Bureau

Noot: Ramingen (r) en prognoses (v) van ABN AMRO Economisch Bureau. Voor meer actuele informatie over energieprijzen-, metaalprijs- en valutaontwikkelingen, kijk op ABN AMRO Insights: <https://insights.abnamro.nl/>

Groei Nederlandse economie zet door

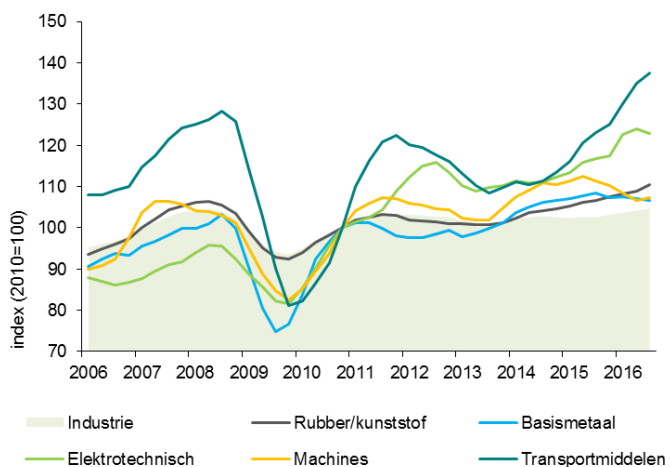

Bron: CBS, ABN AMRO Economisch Bureau

De industriële activiteit is nauw verbonden met de economische activiteit en dat maakt de sector conjunctuurgevoelig. De positieve verwachtingen voor de mondiale economie over 2017 en 2018

zijn gunstig voor de industrie. In Nederland zullen zowel de consumentenbestedingen, de export als de bedrijfsinvesteringen positief bijdragen aan de groei. Ook zijn industriële ondernemers nog steeds tevreden over de buitenlandse orderpositie. De verdere afzwakking van de euro ten opzichte van de dollar en het pond in 2017 is gunstig voor onze goederenexport naar de VS en het VK. De export naar de VS kan echter onder druk komen te staan door een toename van protectionisme, maar daar is nog veel onduidelijkheid over. Met name de export-intensieve branches (chemie, elektrotechnisch, machine- en de transportmiddelenindustrie) zullen profiteren van de trend bij valuta's. In 2018 zal de euro echter weer iets aansterken ten opzichte van andere valuta's. Export blijft een belangrijke pijler voor industriële groei. En tot dusver heeft de exportgroei het verschil gemaakt in het tempo van herstel in veel verschillende branches.

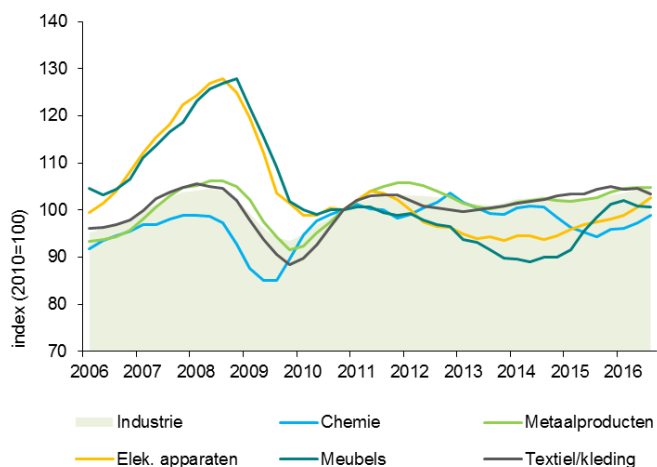
Industriële branches met een bovengemiddelde productiegroei

Bron: CBS, ABN AMRO Economisch Bureau

Binnen de industrie zijn er enkele branches met een bovengemiddelde groei van de productie. De sterkst groeiende branche is de transportmiddelen-industrie, gevolgd door de elektrotechniek. De exportgroei speelt hier een sterke rol. De machinebouw, basismetaal- en rubber- & kunststofproductenindustrie laten ook een bovengemiddelde groei zien, maar het tempo is hier aanzienlijk lager. In 2014 liet de machinebouw nog een sterk opwaartse trend zien, maar in 2015 keerde het tij en nam de outputgroei af. De moeizame vraag van China en Duitsland in dat jaar lag hieraan ten grondslag. De laatste groeicijfers zijn in ieder geval verbeterd. Alle branches met een sterker dan gemiddelde groei, zijn ook hersteld ten opzichte van de crisis van 2008-2009. Dit is niet het geval bij de branches die tot dusver een gemiddelde of een lager dan gemiddelde groei laten zien.

Industriële branches met een gemiddelde of lager dan gemiddelde productiegroei

Bron: CBS, ABN AMRO Economisch Bureau

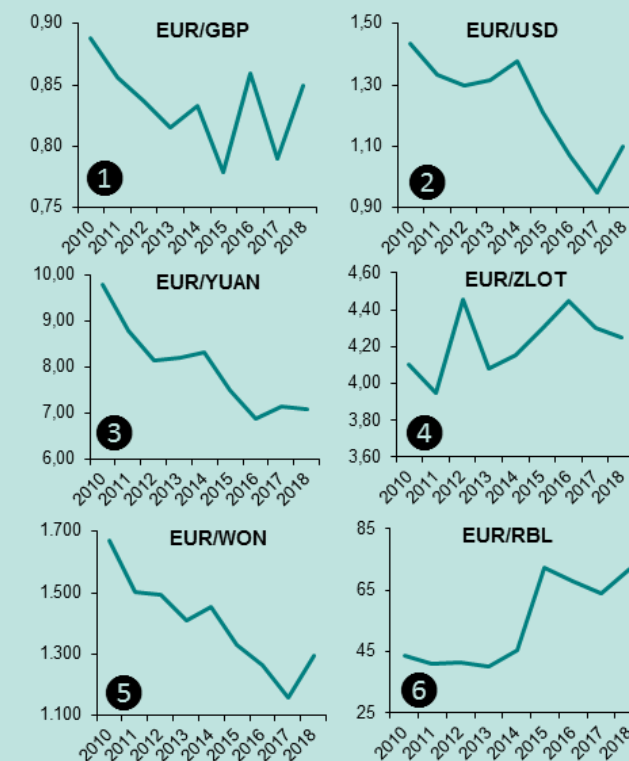
De metaalproducten- en textielindustrie volgen de gemiddelde productietrend in de industrie nauwgezet. Dat is al sinds 2006 het geval. Er zijn drie branches die tot en met het derde kwartaal van 2016 nog onder de maat presteren: de chemische industrie, de elektrische apparaten- en de meubel-industrie. Het stevig herstel in de meubelindustrie in 2015 – mede dankzij de opleving op de woningmarkt, het toenemende aantal verhuisbewegingen en de aantrekkende verkoop van meubelen – kon niet worden voortgezet in 2016. De woningmarkt doet het nog steeds goed, maar het groeitempo van 2015 kon niet worden geëvenaard. In de elektrische apparatenindustrie is de trend weer iets positiever en in het vierde kwartaal zal deze branche weer bovengemiddelde groei laten zien. De toename van de consumentenbestedingen eind 2016 draagt bij aan dit herstel.

Groei Duitse economie houdt aan 1,6%

De vooruitzichten voor de Duitse economie zijn positief. De **economie** in Duitsland groeit volgens ABN AMRO met 1,6% in 2017. Vooral de trends bij de investeringen en de bestedingen van consumenten zullen bijdragen aan de groei. In 2018 zal de groei van de Duitse economie licht versnellen met 0,3%-punt, naar 1,9%.

Valutarisico's hoog voor industrie

(top 6 niet-eurolanden in exportwaarde: 1) VK, 2) VS, 3) China, 4) Polen, 5) Zuid Korea, 6) Rusland)

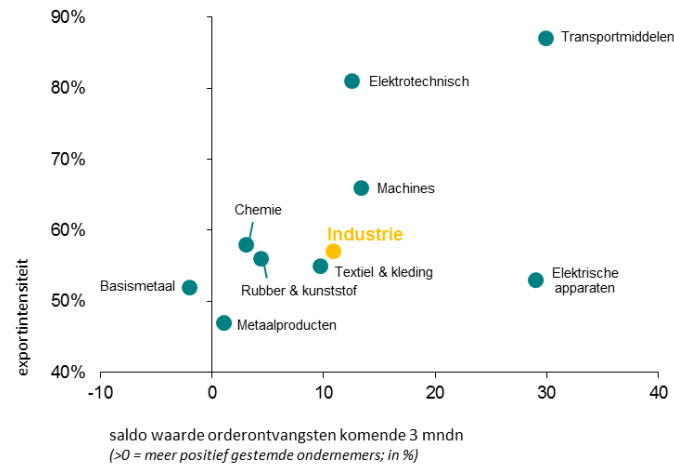

* eindejaars, 2016-2018 verwachtingen ABN AMRO

De chemische industrie heeft sinds de crisis een moeizame periode gekend. Door de sterkere dollar, de afzwakende economische groei in opkomende markten en relatief gematigde groei in Europa, stonden de resultaten van de branche onder druk. In 2008 stond de EUR/USD nog op een niveau van circa 1,60 en de koers heeft in acht jaar tijd bijna 35% ingeleverd, waardoor de inkoopkosten van grondstoffen opliepen. Dit heeft niet alleen impact op omzet, maar ook de concurrentiepositie wordt hierdoor geraakt. Voor vrijwel alle internationaal georiënteerde branches – waar de exportintensiteit relatief hoog is – vormt dit een risico. Het valuta-risico neemt toe zodra de export naar gebieden buiten de eurozone een significanter aandeel krijgt in de totale export. Maar vooralsnog zijn veel industriële ondernemers nog positief over de exportmarkt. In het vierde kwartaal van 2016 is een merendeel van de ondernemers in veel branches optimistisch gestemd over de orderportefeuille voor het volgende kwartaal.

Ook de trend van de olieprijs heeft voor veel bedrijven grote invloed. Zo is bijvoorbeeld de relatie tussen olieprijs en de chemische afzetprijs hoog en heeft volatiliteit bij de olieprijs direct invloed op de omzetontwikkeling. Vanaf juni 2014 begint de olieprijs flink terrein te verliezen en daalt de prijs van USD 115/bbl naar USD 44/bbl in november 2016. Door de combinatie van een dalende afzetprijs – als gevolg van de lagere olieprijs – en een relatief zwakke vraag is de omzet in de chemische industrie sinds juni 2014 aan het krimpen.

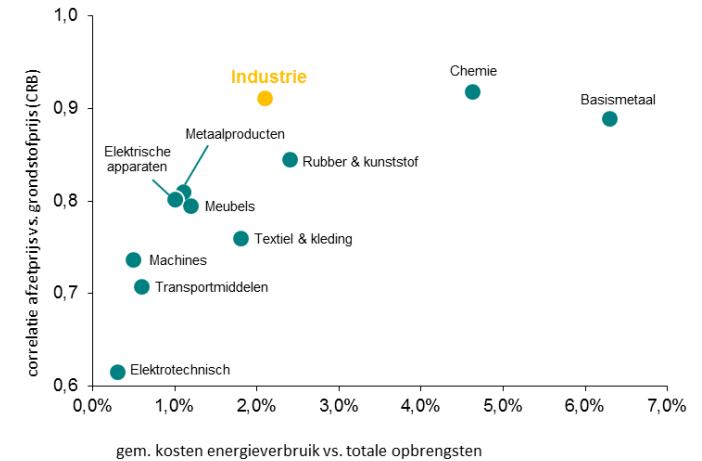
Exportintensiteit vs. buitenlandse orders

Bron: CBS, ABN AMRO Economisch Bureau

Het antwoord op de krimp van de omzet ligt voor veel industriële branches in kostenefficiëntieprogramma's en verbetering van de productiviteit. Het is een prima eerste reactie op tegenvallende of verslechterende marktcondities. Maar ook dienen bedrijven een toekomstgerichte visie te hebben. Hierbij speelt investeren een grote rol. Daarbij moeten ondernemers strategisch nadenken over trends zoals digitale transformatie en duurzaamheid. Deze concepten maken bij uitstek het bedrijf meer toekomstbestendig. Digitale transformatie – dus de evolutie naar meer connectiviteit en automatisering van productieprocessen en bewerkingstechnieken – brengt het bedrijf dicht bij de klant. De grenzen binnen de industriële keten vervagen en de inzet van nieuwe technologieën en ICT helpt om binnen de keten intensiever met elkaar samen te werken om tot de beste oplossing te komen voor de

Kosten energieverbruik vs. grondstofprijs

Bron: CBS, Thomson Reuters Datastream, ABN AMRO

eindgebruiker. Hiermee krijgt het 'ontzorgen' van klanten meer betekenis en kan het bedrijf zich ook op meer dienstverlenende taken richten die voor klanten een hogere toegevoegde waarde hebben. In dit traject past ook de trend naar duurzaamheid. In zekere zin zijn beide concepten complementair. Een innovatieve nieuwe inrichting van het productieproces door de inzet van ICT leidt idealiter tot een energiezuiniger proces. En met de energiebesparing die daaruit voorkomt, kan de investering worden terugverdiend. Met name in de basismetaal- en chemische industrie is het aandeel van de kosten van energieverbruik ten opzichte van de omzet relatief hoog. De roep om duurzaamheid zal blijven. Veel eindgebruikers willen het negatieve effect van de uitstoot naar de leefomgeving verminderen en in dit denken moeten industriële bedrijven meegaan.

Tabel 2: Kengetallen, ratio's en afnemersgroepen van industriële branches

	KENTALLEN					RATIO'S**					VOORNAAMSTE AFNEMERSGROEPEN													
	aantal bedrijven	...met < 10 werknemers	faillissementsgraad*	investeringsgraad**	exportintensiteit	inkoopwaarde omzet	personeelskosten	uitgaven R&D	inkoopwaarde grondstof	kosten energieverbruik	landbouw	food	bouw	transportmiddelen	chemie	farmacie	medische sector	kunststofproducten	verpakkingen	metaalproducten	machine-industrie	delfstoffenwinning	consumpt	kanorenmarkt
Chemie	825	61%	1,0%	2,8%	58%	69%	8%	1,1%	59%	4,7%	✓					✓	✓	✓						✓
Rubber- & kunststofproducten	1.330	68%	1,9%	3,2%	56%	53%	22%	1,0%	43%	2,5%		✓	✓					✓			✓			✓
Basismetaal	395	70%	2,2%	3,2%	52%	56%	18%	0,9%	48%	6,4%		✓						✓	✓		✓			
Metaalproducten	10.780	84%	1,3%	2,5%	47%	54%	24%	0,4%	39%	1,2%		✓	✓								✓	✓		
Elektrotechnisch	1.460	81%	1,2%	0,8%	81%	64%	14%	4,0%	29%	0,3%		✓				✓							✓	✓
Elektrische apparaten	1.125	80%	1,3%	2,3%	55%	59%	28%	9,4%	38%	1,2%		✓	✓								✓			✓
Machines	2.905	65%	1,8%	2,9%	66%	53%	23%	3,9%	44%	0,5%	✓	✓	✓	✓	✓			✓			✓			✓
Transportmiddelen	2.025	84%	1,5%	2,1%	87%	66%	18%	1,7%	48%	0,7%	✓		✓											✓
Meubels	8.005	95%	1,0%	2,4%	34%	51%	26%	0,9%	33%	1,3%						✓							✓	✓

Bron: CBS, bewerking ABN AMRO Economisch Bureau

*(gem. sinds 2010) ** (als % van de netto-omzet, gem. over periode 2009-2014)

Wat zijn onze vooruitzichten?

De economie groeit in 2017 en 2018. De vooruitzichten voor de industrie blijven positief. Maar wat zijn de economische trends binnen de industriële branches?

Chemie

(o.a. parfum, cosmetica, kunststof, verf & vernis, basischemie, reinigingsmiddelen)

	2017	2018
volumegroei op jaarbasis	3,1%	3,2%

Het jaar 2016 staat voor de chemie in het teken van herstel, na een teleurstellend 2015. De concurrentiepositie van de chemische industrie heeft de laatste tijd flink terrein moeten prijsgeven. De uniekheid van de meer specialistische chemicaliën (zoals industriële gassen, afdichtingsmiddelen en kleefstoffen) is door de jaren afgenomen en de producten worden vaak tegen

lagere kosten elders in de wereld geproduceerd. Dit kostennadeel kent de Nederlandse chemische industrie ook bij de productie van de chemische basis- of bulkproducten (zoals polymeren, petrochemische producten). Komend jaar zullen de internationaal opererende bedrijven binnen de chemische industrie de druk blijven voelen van de mondiale concurrentie. De concurrentie is en blijft fel en het speelveld is niet altijd gelijk. Dat vergt behendig ondernemerschap. Bedrijven hebben een hoge mate van kostenbewustzijn nodig en efficiënt werken is een must. Daarmee zal het investeren in duurzame technologieën ook de komende jaren hoog op de agenda blijven staan. De productie neemt wel weer toe, alhoewel het tempo nog relatief gematigd is. De omzet blijft echter nog flink achter. Het lichte herstel is mede te danken aan de

kostenefficiencyprogramma's die de branche de afgelopen jaar heeft doorgevoerd. Deze beginnen nu hun vruchten af te werpen. De branche is sterk gericht is op het buitenland en daarmee hebben bedrijven een verhoogd valutarisico. Dat beïnvloedt de resultaten. Ook blijft de branche sterk afhankelijk van grondstofprijzen (met name olie), die op internationale markten tot stand komen. De grondstofprijzen zullen ook komend jaar een sterk effect hebben op de omzet. ABN AMRO verwacht dat de olieprijs in 2017 zal stijgen. Het consumentenvertrouwen staat eind 2016 op een relatief hoog niveau en dat biedt een goede basis voor 2017. De koopkracht van consumenten neemt toe in 2017 en de vraag van consumenten en vanuit de bouw zal toenemen. De economische vooruitzichten voor 2018 geven de chemische industrie een goed perspectief en de productiegroei houdt aan. De groei van de uitvoer zet ook in 2018 door en de olieprijs houdt zijn opwaartse trend vast. De aandacht voor duurzaam ondernemen krijgt veel aandacht binnen de branche en veel ondernemingen hebben de transformatie naar een duurzaam verdienmodel gemaakt. De uitstoot van emissies naar lucht, bodem en water en afvalproductie is een centraal thema binnen de sector. De emissie-uitstoot van de sector is relatief hoog en hangt deels samen met het hoge energieverbruik. Maar op het gebied van energie-efficiëntie is nog veel te winnen. Ook intensiever gebruik van hernieuwbare grondstoffen maakt de branche duurzamer. Er zijn grote stappen gemaakt, maar de branche staat nog voor grote duurzame uitdagingen.

Rubber- & kunststof

(o.a. kunststofproducten: bouw materiaal, -plaat, -profiel, verpakkingen, rubberbanden)

2017	2018
2,9%	3,1%

volumegroei op jaarbasis

De trend van de productie in de rubber- en kunststofproductenindustrie heeft een zeer nauwe relatie met de ontwikkeling van de productie in de hele industrie. Dat komt doordat deze branche niet alleen een belangrijke afnemer is van producten uit de chemische industrie, maar bovendien een toeleverancier is aan veel andere industriële branches. Net zoals in de chemische industrie is de druk van internationaal opererende bedrijven in deze branche hoog. Op de binnenlandse markt is de bouw een belangrijke afnemer. De groei in de bouw zet door in 2017, maar het tempo van deze groei neemt in vergelijking met 2016 af. Voor 2018 verwacht ABN AMRO dat de bouw zijn activiteit in een stabiel tempo kan uitbreiden en voor deze branche is dat geen ongunstig vooruitzicht. Bovendien zal de exportmarkt steeds meer in de belangstelling komen te staan onder ondernemers en dat is een goede trend, want daar zit de groei. Duurzaamheid is door de jaren heen in het DNA van de bedrijven gaan zitten. Maar nog steeds valt op dit gebied een wereld te winnen. De aandacht mag niet verslappen als het gaat om efficiency in het energieverbruik, verminderen van afvalstromen of recycling van plastics. De komende jaren moeten bedrijven blijven investeren in nieuwe technologieën. Niet alleen vanwege innovatieve nieuwe producten en efficiëntere processen, maar zeker ook – en misschien wel op de eerste plaats

– om het bedrijf duurzamer en dus toekomstbestendiger te maken.

Basismetaal

(o.a. stalen buizen, aluminium, ijzer/staal, ijzer- en licht metaalgietereien, edelmetaal)

2017	2018
2,2%	2,0%

volumegroei op jaarbasis

De productie en de omzet in de basismetaalindustrie hebben het zwaar en groeien de laatste paar jaar relatief gematigd. In 2014 bereikte de productiegroei nog een niveau van 5,4% en dat is de piek in vijf jaar tijd. Maar dit is ronduit teleurstellend als we het vergelijken met de productiegroei van voor de crisis van 2008-2009. De omzet blijft sterk afhankelijk van trends in de afzetprijs, die op haar beurt internationaal gedicteerd worden. Wij verwachten dat de productie komend jaar groeit, maar nog steeds in een gematigd tempo. De branche krijgt in toenemende mate te maken met concurrentie vanuit de kunststofproductenindustrie. En daar is nog geen passend antwoord op geformuleerd. De activiteit in belangrijke eindgebruikende sectoren trekt komend jaar aan, maar ook daar blijft het tempo nog relatief beperkt en moet de koek met andere branches gedeeld worden. De stalenbuizensector is sterk afhankelijk van projecten in de olie- & gassector en daar liggen de investeringen nog op een laag niveau, vanwege de lage olieprijs. We verwachten dat de olieprijs zowel in 2017 als 2018 zijn opwaarts pad vasthoudt en dat zou het aantal olie-gerelateerde projecten een impuls kunnen geven. Hard zal dit echter niet gaan. Ook kan de branche profiteren van ingevoerde importheffingen op Chinese ijzer- en staalproducten (waaronder buizen

en pijpen) door de Europese Commissie. De metaalprijsen (zowel ferro als non-ferro) hebben ook de potentie om in 2017 en 2018 verder op te lopen. Voor bedrijven met hoge metaalvoorraden kan dit een positief effect hebben, mits die voorraden tegen een lagere prijs zijn ingekocht. Ondanks dat de basismetaalindustrie de laatste jaren de uitstoot van schadelijke stoffen heeft gereduceerd, kunnen er nog steeds stappen worden gemaakt wat betreft duurzaamheid. Ook hier blijven efficiënter energiegebruik, afvalreductie, vermindering van fijnstoffen en recycling belangrijke pijlers de komende jaren. Dit geldt ook voor de metaalproductenindustrie.

Metaalproducten

(o.a. metaalbewerking, metalen constructiewerk, oppervlaktebehandeling, smederijen)

2017	2018
1,9%	2,1%

volumegroei op jaarbasis

De metaalproductenindustrie is een toeleverancier aan velerlei sectoren en branches. In termen van aantal bedrijven is dit de grootste branche binnen de sector industrie. Doordat deze branche veel spelers heeft, is de concurrentiedruk hier ook aanzienlijk. De margedruk voor sommige bedrijven zal hoog blijven, met name die bedrijven die gelijksoortige activiteiten hebben. Het belang van investeren in efficiency blijft bittere noodzaak voor bedrijfscontinuïteit. Bedrijven die investeren in verdere automatisering van het productieproces, met als doel de productie- en toeleveringsprocessen verder te optimaliseren, hebben een streepje voor. Want dit zal leiden tot verhoging van de arbeidsproductiviteit, kortere doorloop- en

omsteltijden en minder faalkosten. De bedrijven met meer unieke producten of bewerkingen kennen doorgaans minder druk op de marges. Ook voor deze bedrijven geldt dat automatisering van bedrijfsprocessen hoog op de agenda moet staan. Want intensievere afstemming tussen partijen in de keten en de digitale gegevens-uitwisseling tussen deze partijen (afnemers en/of leveranciers) wint aan invloed. De branche is voor een groot deel van haar activiteiten gericht op de binnenlandse markt. De bouwsector is hier met name relevant en daar verwachten wij dat de bouwactiviteit in 2017 en 2018 verder zal groeien, alhoewel het groeitempo afneemt op jaarbasis. De bedrijven die toeleveren aan de meer exportintensieve branches – zoals de machine-industrie – zullen indirect profiteren van de groei van de export in 2017 en 2018.

Elektrotechnisch

(o.a. meet/regelapparatuur, elektronische componenten, consumentenelektronica, computers)

	2017	2018
volumegroei op jaarbasis		
	3,5%	3,7%

De vooruitzichten voor de technische groothandels, de bouw- en installatiesector zijn goed. Voor de bouw verwachten wij dat het groeitempo in 2017 afzwakt. Maar desondanks blijft de bouwactiviteit in 2017 en 2018 gunstig. Voor de groothandel blijft gelden dat slim in- en uitfaseren van producten met de inzet van nieuwe technologie hoog op de agenda moet staan. Dit kan worden bereikt door het koppelen van ERP-systemen, het inzetten van specialistische software en/of het opzetten van warehouse-

management- oplossingen bij afnemers. Het verhoogt de servicegraad en de klanttevredenheid. De vraag vanuit de medische sector naar optische-, gehoor- en elektromedische apparaten blijft stabiel in 2017. Ook de consument zal meer bereidheid tonen wat betreft aanschaf van elektronica. Het consumentenvertrouwen is eind 2016 hoog en dat biedt een goede basis voor 2017. Daarbij zal de koopkracht van veel consumenten in 2017 verbeteren. De kantorenmarkt zal zich stabiel blijven ontwikkelen en de vraag naar kantoormachines blijft constant.

Elektrische apparaten

(o.a. elektrische verlichting, elektromotoren, elektropanelen, huishoudapparaten)

	2017	2018
volumegroei op jaarbasis		
	3,0%	3,5%

Deze branche is sterk afhankelijk van trends in de bouwsector, maar het vertrouwen van consumenten en hun bestedingen spelen ook een rol. De bouwsector groeit in 2017, maar het groeitempo in de bouw zwakt af. De aanschaf van huishoudapparaten blijft goed in 2017 en 2018, mede dankzij de toename in de koopkracht. Het aantal woningtransacties houdt stand in 2017 en de vraag naar huishoudelijke- en keukenapparatuur blijft stabiel. Eind 2016 is het vertrouwen en de koopbereidheid van consumenten wat betreft de aanschaf van de meer duurzame consumptiegoederen goed en dat biedt een goede basis. De innovatie in de verlichtingssector is naar een hoger plan getild de laatste paar jaren. De vraag naar nieuwe verlichting(sapparaten) is daarmee sterk gegroeid. Maar innovatief blijven is hier belangrijk. De

omschakeling naar bijvoorbeeld – energiezuiniger en duurzamer – LED-verlichting heeft een sterk groeiende markt opgeleverd. De groeipotentie is hier hoog de komende jaren, maar op een gegeven moment zal de LED-markt verzadigen. En met dit vooruitzicht kan en mag het innovatieve proces in product en verdienmodel niet stilstaan.

Machines

(o.a. landbouwmachines, hijs/hefwerktuigen, machines voedingsmiddelen, koeltechniek)

	2017	2018
volumegroei op jaarbasis		
	2,6%	2,7%

De machine-industrie is een exportintensieve industrie en kent een grote verscheidenheid aan eindproducten. Na de voedingsmiddelen- en de chemische industrie is dit de grootste branche binnen de sector, in termen van toegevoegde waarde. De machine-industrie heeft een aandeel van circa 12% in de totale toegevoegde waarde van de sector. De branche is sterk afhankelijk van de directe export naar Duitsland, het VK en China. Ook de indirecte relatie met China is groot – met name via Duitsland – aangezien de branche ook een belangrijk toeleverancier is van specifieke machineonderdelen aan een groot aantal landen. De eisen aan de machines zijn de laatste jaren toegenomen. De hoge gebruiksintensiteit van de machines, de specifieke wensen en eisen van klanten en de 24-uurseconomie hebben ertoe geleid dat machines bijna volledig geautomatiseerd moeten functioneren, met beperkte tussenkomst van menselijk handelen. Ook *condition-based maintenance* of *predictive maintenance* (voorspelbaar onderhoud) zijn

belangrijke thema's voor de branche aan het worden. De branche heeft veel moeten investeren om deze slag te kunnen maken en de investeringsgraad van de branche ligt relatief hoog. Om mee te gaan met de snel veranderende omgeving zal de branche ook de komende jaren moeten blijven investeren in vernieuwing van producten en processen. Bezit van de machine is minder relevant geworden en verdienmodellen op basis van *pay-per-product* winnen aan terrein. Voor de machine-industrie is het vierde kwartaal de periode waarin veel machines volgens contract worden opgeleverd en doorgaans neemt de productie in deze periode het sterkst toe. De onzekerheid in 2017 en 2018 blijft hoog, met name omdat de machine-industrie zo sterk afhankelijk is van buitenlandse markten. Wij denken dat de exportmarkten in de komende jaren zullen bijdragen aan de groei van de branche.

Transportmiddelen

(o.a. (recreatie)scheepsbouw, carrosserie-, aanhangwagens, auto's, fietsen, en onderdelen)

	2017	2018
volumegroei op jaarbasis		
	4,3%	4,6%

Ongeveer de helft van het aantal bedrijven in de transportmiddelenindustrie is actief in de scheepsbouw, waarvan de meeste bedrijven vooral gespecialiseerd zijn in het maken van recreatieve schepen. Deze branche is zeer sterk gericht op de buitenlandse markt. De exportintensiteit ligt op 87%. Door de exportafhankelijkheid wordt de branche sterk beïnvloed door de trends en volatiliteit op buitenlandse markten en daarmee is de grilligheid in de groei van de branche erg hoog.

Gezien de verwachtingen van ABN AMRO wat betreft de mondiale economische groei, lijkt het erop dat de productie van de transportmiddelenindustrie de komende jaren verder zal groeien. Het sentiment onder ondernemers is eind 2016 in ieder geval nog positief. Het consumentenvertrouwen is in veel landen goed – mede dankzij de positieve trend in de koopkrachtontwikkeling – en de koopbereidheid van consumenten is relatief hoog. De aanschaf van duurzame consumptiegoederen wordt niet geschuwd. Recreatieve scheepsbouwbedrijven kunnen hiervan profiteren. Het aantal autoverkopen in de eurozone is tot met september 2016 met 8,7% op jaarbasis gegroeid. Ook daar heeft de branche – als belangrijke toeleverancier van onderdelen – van geprofiteerd. Wij denken dat de autoverkopen ook in 2017 en 2018 verder zullen toenemen. Voor ons is dit aanleiding voldoende om de komende twee jaren positief tegemoet te zien, mits economische schokken op buitenlandse markten beperkt blijven.

Meubels

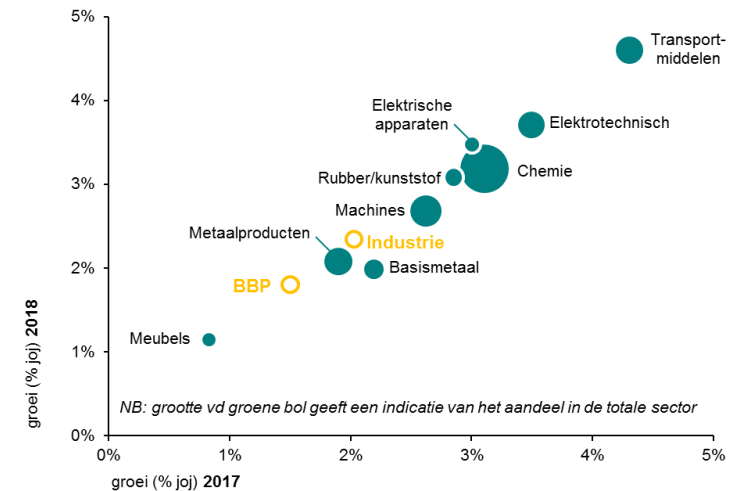
(o.a. bedrijfsmeubelen, matrassen, keukenmeubels en overige meubelindustrie)

	2017	2018
volumegroei op jaarbasis		
	0,8%	1,1%

De groei van het aantal meubelbedrijven is bovengemiddeld, waarbij vooral de aanwas in de eenmansbedrijven erg hoog is. De branche raakt steeds meer gediversifieerd. Toetreders op de markt zijn veelal specialisten en leggen zich toe op een nichemarkt. De meubelindustrie is onder meer afhankelijk van ontwikkelingen op de kantorenmarkt. De helft van het aantal bedrijven dat actief is in deze branche, richt zich op dit segment. Er is een ruim

aanbod aan kantoorruimte, maar desondanks zal er nieuwbouw plaatsvinden om de sterk verouderde ruimtes te vervangen. De woningmarkt blijft ook in 2017 en 2018 groeien. Gezien de goed gevulde orderportefeuilles van de bouwsector zal de groei van de woningbouw voorlopig doorzetten. Daarmee blijft het aantal woningtransacties komend jaar gunstig en zullen de verhuisbewegingen op peil blijven. De aanschaf van nieuwe woonmeubelen zal daarmee ook de komende jaren groeien. Maar wij denken wel dat de sterke groei van de woningmarkt achter ons ligt. Voor 2017 en 2018 gaan wij uit van een gematigd groeipad. De exportmarkt komt in de branche ook meer op gang. Dit komt doordat de Nederlandse vormgeving en ontwerp van meubelen ook internationaal in trek zijn.

Productiegroei industrie 2017-2018

Economisch Bureau | Nederland

Contactgegevens ABN AMRO | Economisch Bureau Nederland:

	Aandachtsgebied	Telefoonnummer:	E-mailadres:
Jacques van de Wal (hoofd)	Algemeen	020 628 0499	jacques.van.de.wal@nl.abnamro.com
Casper Burgering	Industrie (w.o. industriële materialen)	020 383 2693	casper.burgering@nl.abnamro.com
Nadia Menkveld	Transport & Logistiek	020 628 6441	nadia.menkveld@nl.abnamro.com
Sonny Duijn	Retail, TMT	020 344 2179	sonny.duijn@nl.abnamro.com
Hans van Cleef	Olie & Gas	020 343 4679	hans.van.cleef@nl.abnamro.com
Madeline Buijs	Bouw, Real Estate	020-383 8201	madeline.buijs@nl.abnamro.com
Kasper Buiting	Zakelijke Dienstverlening	020 628 2138	Kasper.buiting@nl.abnamro.com
Nico Klene	Macro-economie	020-625 4204	nico.klene@nl.abnamro.com
Philip Bokeloh	Woningmarkt, Macro-economie	020-383 2657	philip.bokeloh@nl.abnamro.com
Theo de Kort	Informatie-analist, Autohandel	020 628 0489	theo.de.kort@nl.abnamro.com

Volg de Industrie ook op Twitter via: [@CasperBurgering](https://twitter.com/CasperBurgering)

Disclaimer

This document has been prepared by ABN AMRO. It is solely intended to provide financial and general information on the manufacturing sector in the Netherlands. The information in this document is strictly proprietary and is being supplied to you solely for your information. It may not (in whole or in part) be reproduced, distributed or passed to a third party or used for any other purposes than stated above. This document is informative in nature and does not constitute an offer of securities to the public, nor a solicitation to make such an offer.

No reliance may be placed for any purposes whatsoever on the information, opinions, forecasts and assumptions contained in the document or on its completeness, accuracy or fairness. No representation or warranty, express or implied, is given by or on behalf of ABN AMRO, or any of its directors, officers, agents, affiliates, group companies, or employees as to the accuracy or completeness of the information contained in this document and no liability is accepted for any loss, arising, directly or indirectly, from any use of such information. The views and opinions expressed herein may be subject to change at any given time and ABN AMRO is under no obligation to update the information contained in this document after the date thereof.

Before investing in any product of ABN AMRO Bank N.V., you should obtain information on various financial and other risks and any possible restrictions that you and your investments activities may encounter under applicable laws and regulations. If, after reading this document, you consider investing in a product, you are advised to discuss such an investment with your relationship manager or personal advisor and check whether the relevant product –considering the risks involved- is appropriate within your investment activities. The value of your investments may fluctuate. Past performance is no guarantee for future returns. ABN AMRO reserves the right to make amendments to this material.

© ABN AMRO, 2016

Teksten zijn afgesloten op 30 november 2016